

KİTAP İNCELEMESİ:

Feminist Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Güvenlik Politikaları

Yazar

Sinem Yüksel endek

Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2020

Dil: Türkçe

220 sayfa

ISBN: 978-605-7662-90-3

Feminist kuramın, 1980'lerden itibaren uluslararası ilişkiler disiplinine dâhil oluŐu ile birlikte bu alandaki akademik çalışmalarda sıkça tercih edilen bir teorik perspektif sunduğunu söylemek mümkündür. Feminist kuram, uluslararası ilişkilerin eril yanlarının analiz edilmesi ve kadın deneyimlerinin disipline katılması bakımından önemli araçlar sunmaktadır. Sinem Yüksel endek tarafından kaleme alınan *Feminist Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Güvenlik Politikaları* başlıklı eser, 2020 yılında Nobel Bilimsel Eserler tarafından yayımlanmıŐtır. Bu eser genel olarak Türkçe literatüre feminist Uluslararası İlişkiler alıŐmaları ve Avrupa alıŐmaları alanlarında önemli bir katkı yapmaktadır.

endek'in ifadesiyle çalışmanın amacı, "AB'nin dış ve güvenlik politikasını özellikle feminist uluslararası ilişkiler yaklaŐımı çerçevesinde incelemek" (s.171) Őeklinindedir. Yazar bu çerçevede, giriş, sonuç ve c ana bölümden oluŐan çalıŐmasında ilk olarak uluslararası ilişkiler disiplini ve feminizmin genel özellikleri ile disipline katkıları üzerinde durmuştur. Daha sonra yazar, tarihsel bir yaklaŐımla, Avrupa Birliği'nin (AB'nin) dış ve güvenlik politikası ve toplumsal cinsiyet politikaları ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiŐtir. Son olarak yazar, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) zerine feminist bir analiz sunmuştur.

Eserin giriş bölümünde yazar, çalışmanın dayandırıldığı teorik çerçeveyi gerekçelerini sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın güvenlik politikalarına yoğunlaştırılmasının sebebi olarak güvenliğin uluslararası ilişkiler disiplini içinde feminist yaklaşımların üzerine en çok eğildiği kavramlardan birisi olması gösterilmiştir. Aynı zamanda yazar bu bölümde, çalışmasının feminist uluslararası ilişkiler teorisini bir bütün olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Zira feminizm tarihsel gelişimi içerisinde farkı fraksiyonlara ayrılmış ve bunun teoriye de bir takım yansımaları olmuştur. Buna karşılık uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmalarda, feminizmlerin ortak özelliklerine istinaden, daha bütüncül ve karma teorik yaklaşımların da kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, bütüncül bir yaklaşım kullanılması, eserin teorik temellerini sağlamlaştırmıştır. Öte yandan yine giriş bölümünde yazar, çalışmanın öne çıkan kavramları olarak toplumsal cinsiyet (*gender*) ve hegemonik maskülenlikten (*hegemonic masculinity*) bahsetmektedir. Çalışmada, hegemonik maskülenlik kavramının Türkçe karşılığı olarak “egemen erillik” kullanılmıştır.

Çendek giriş bölümünde son olarak, çalışmanın cevap aradığı soruları sıralamıştır. Bu sorular, feminizmin uluslararası ilişkiler alanına nasıl dâhil olduğundan AB’nin ODP alanının, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının eleştirilerinin bir istisnası mı yoksa doğrulandığı bir alan mı olduğuna kadar geniş bir yelpaze sunmaktadır. Bu bakımdan, daha eserin giriş bölümünden sorduğu sorularla, gerek Avrupa Çalışmaları gerekse Uluslararası İlişkiler alanında Türkçe literatüre ciddi bir feminist katkı yapma hedefi olduğu görülebilmektedir.

Çendek, çalışmasının “Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Feminizm” başlıklı birinci bölümünde, feminizmin uluslararası ilişkilerin hâkim paradigmasının temel kavramlarına ortak yaklaşımlarını incelemiştir. Bu bölümde öncelikle uluslararası ilişkiler disiplinin gelişimini aktaran Çendek, feminist yaklaşımların uluslararası ilişkilere dâhil oluşunda kadın hareketinin önemini ve etkisini vurgulamaktadır. Bölümün devamında feminizmin, feminist teorinin ve uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımların gelişimini ayrıntılı şekilde inceleyen yazar, özellikle feminizmin geleneksel yaklaşımlara getirdiği eleştirilerin üzerinde durmuştur. Bu kapsamda yazarın her bir başlıkta disiplinin farklı temel kavramlarının feminist eleştirilerini detaylı şekilde sunduğu görülmektedir. Bu sınıflandırma, okuyucunun kitabın tamamını feminist mercekten değerlendirebilmesi adına güzel bir yol haritası sağlamıştır.

Eserin, “Avrupa Birliği’nin Dış, Güvenlik ve Toplumsal Cinsiyet Politikaları” başlıklı ikinci bölümünde Çendek, bu politikaların tarihsel gelişimi ile kapsamını ayrıntılı şekilde aktarmış ve AB’nin nasıl bir güç olduğu (sivil-yumuşak-normatif) konusuna eğilmiştir. Bu bölümün giriş kısmında yazar, Avrupa bütünleşmesinin arkasında Avrupalı devletlerin güvenlik kaygılarının yattığını ifade ederken bütünleşme eğilimlerinin ekonomiden başlayıp siyasal alana yayılan yapısından bahsetmektedir. Çendek’e göre AB’nin kadın-erkek

eşitliği politikalarının gelişimi de Avrupa bütünleşmesine benzer şekilde önce ekonomik alanda daha sonra ise siyasal alanda gerçekleşmiştir. Bölümün ilk başlığı altında ise AB'nin dış politikasının genel bir çerçevesi, onun nasıl bir güç olduğu bakımından çizilmiştir. Bu konuda, normatif güç tanımından hareket eden yazarın, “[...] AB'nin özellikle dış politikasında, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda normları sessizce görmezden gelmesi durumu ortaya çıkabilmektedir.” (s.74) tespiti, normatif bir unsur olan toplumsal cinsiyet eşitliği açısından özellikle dikkat çekicidir. Yazar bu bölümün devamında ikinci bir başlık altında, ODGP'nin tarihsel gelişimini ve kapsamını ayrıntıyla açıklamıştır. Bu bölüm içinde kullandığı çeşitli alt başlıklar ile sürecin önemli dönüm noktalarını vurgulayarak ilerlemiştir. Bu bölümdeki son başlık ise AB'de genel olarak toplumsal cinsiyet politikalarının gelişimine ayrılmış, antlaşmalar, yönergeler ve eylem planları çerçevesinde meselenin tarihsel gelişimi ayrıntılı şekilde verilmiştir.

“Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasında Toplumsal Cinsiyetin Feminist Bir Değerlendirmesi” başlıklı bölümün girişinde yazar, AB'nin kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik girişimlerinin eskiye dayandığını ancak bu konudaki gerçekçi ve kapsamlı gelişmelerin görece yeni olduğunu vurgulamaktadır. AB ortak politikalarında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması bakımından toplumsal cinsiyetin ana akımlaşmasına değinen yazar, kadınların barış ve güvenlikle ilgili kararlara dâhil edilmesine dair gelişmelerin ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK'nın) 1325 sayılı kararına¹ dayandığını ifade etmektedir. Bölümün ilk başlığı altında ODGP'yi feminize edilmiş bir alan olarak niteleyen Çendek, bu politika alanının feminist analizinde iki farklı değerlendirme sunmaktadır.

Çendek konu analizlerinin birinci bölümünü oluşturan ilk değerlendirmesinde, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının disipline ve güvenlik kavramına getirdiği eleştirilerden hareket etmiştir. Bu çerçevede, ODGP'nin geleneksel bir güvenlik politikası olmadığını, insan merkezli ve normatif yapısı ile yumuşak bir güvenlik anlayışı benimsediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda yazarın iddiası, ODGP'nin, güvenliğin feminist eleştirisinde bir istisna teşkil ettiği yönündedir. Bu çıkarımı yaparken Çendek, Üye Devletler ile AB'nin dış ve güvenlik politikalarını birbirinden ayırmış ve Üye Devletlerin bireysel politikaları ile ODGP'nin hükümetlerarası yapısında realist bir tavır sergilediğini belirtmiştir. Yazarın ifadesiyle, bu davranış biçimi erildir. Buna

¹ BMGK'nın “Kadınlar, Barış ve Güvenlik Konularına İlişkin 1325 Sayılı Kararı”, toplumsal cinsiyet eşitliğini temel almaktadır. Kararda, kadınların barış ve güvenliğin korunması, geliştirilmesi için tüm çabalara eşit ve tam katılımlarının sağlanması ile savaşın olumsuz etkilerinden, cinsiyete dayalı veya cinsel şiddetten korunması amaçları güdülmektedir. Belgenin tam metni için kaynakçada bkz. (United Nation Security Council, 2000).

karşılık eserde aynı zamanda, sosyal bir inşa ürünü olarak ODGP'nin dışı özellikler sergilediği de ileri sürülmektedir. Yazara göre feminist açıdan değerlendirildiğinde, erkeğin kadına öncelenmesi ile ulusal güvenliğin ODGP'den üstün tutulması arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Yazarın ulaştığı sonuç, ODGP'nin feminist eleştirilerin bir istisnası haline gelmesinin nedeninin, yazar tarafından belirtilen şekliyle onun "ikincil" konumu olduğudur.

Çendek, ikinci değerlendirmesinde ise bu kez doğrudan AB ile ODGP ve OGSP'yi incelemiştir. Burada yazar, kadınların ODGP ve OGSP'de politika yapım süreçleri ile AB misyonlarına katılımını ve BMGK'nın 1325 sayılı kararının AB açısından etkilerini analiz etmiştir. Bu değerlendirmenin sonucunda ise yazar, hem ODGP'yi hem de OGSP'yi toplumsal cinsiyetin ana akımlaşmasının zor olduğu alanlar şeklinde belirlemiştir. Yazarın bu tespiti, bu politika alanının hükümetlerarası yapısı ile bağlantılıdır. Ayrıca yine aynı bölümde yazar tarafından yapılan başka bir değerlendirmede, BMGK'nın 1325 sayılı kararında ve AB'nin konu ile ilgili temel belgelerinde, kadınlardan hem bir kurban hem de bir karar alıcı/politikacı/aktivist olarak bahsedilmesinin, toplumsal cinsiyetin ana akımlaşmasına yönelik zorluğun temel sebeplerinden biri olduğu işaret edilmiştir. Zira bu eserde de belirtildiği üzere, BMGK'nın 1325 sayılı kararı "AB'nin toplumsal cinsiyet ve güvenlik politikalarında referans aldığı temel belge" (s. 155) özelliğini taşımaktadır. BMGK'nın bu kararında kadınlar hem çatışmaların hedefinde olan ve dolayısıyla korunması gereken şeklinde tanımlanmakta hem de barışın tesisinde ve sürekliliğinde aktif şekilde rol alacak ajanlar olarak betimlenmektedir. Yazarın da vurguladığı gibi bu durumda kadınlar, bu temel belgede hem kurban hem de aktif bir ajan olarak ifade edilmektedir. Bu belgeyi temel alan AB'nin konu ile ilgili metinlerinde de benzer bir dil kullanıldığı eserde belirtilmektedir. Dolayısıyla bu eserin de üzerine eğildiği gibi, AB'nin normatif, sivil ve yumuşak gücü de sorgulanmaya açık bir hal almaktadır. Ayrıca AB, eserde ifade edildiği şekliyle dış ve güvenlik politikası açısından, "toplumsal cinsiyetin bir analiz unsuru olarak dâhil edildiği alanlarda taahhütleriyle uygulama eksiklikleri arasında kalmaktadır" (s. 166). Böylelikle, normatif gücün ikircikli yapısı dikkate alındığında, AB'nin hem normatif hem de eril olduğunun vurgulandığı bu eser, gelecek çalışmalar için önemli bir yol açmakta ve bir şey hem normatif hem de eril olabilir mi sorusunu akla getirmektedir.

Çendek eserin sonuç bölümünde okuyucuya, tüm bölümler arasında ilişki kurduğu bir özet sunmuştur. Yazar bu bölümde araştırmalarının sonucu olarak yeniden, ODGP'nin feminize edilmiş bir yapısı olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, AB'de toplumsal cinsiyet farkındalığının arttığını ancak, uygulamada eksiklikler olduğunu belirtmiştir. Fakat bu eksikliklere karşılık, yazarın politikaların gelişimine yönelik iyimser bir bakış açısının olduğu görülmektedir. Çünkü yazarın ifadesiyle, "AB'deki hiçbir politika belirli bir süreç geçmeden

uygulanabilir hale gelmemiŐtir” (s.185). Yazar eserin sonuç bölümünde de ODGP alanında AB’nin toplumsal cinsiyet eŐitliĐine yönelik girişimlerinin etkisizliğinde, ye Devletlerin tutumunun rolü olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, AB’nin bu konudaki sorumlulukları da önem taşımaktadır. Ayrıca bu eserin sonuçları, AB özelinde yapılacak yeni feminist çalışmalarda, AB’nin eril yanlarının sorgulanmasını da önemli bir araŐtırma alanı haline getirmektedir.

Eserin genel bir değerlendirmesi yapıldığında, feminist kuram ve AB’nin güvenlik politikaları ile bunların tarihçesini barındıran içeriği ve kadınların AB’de karar alma süreçlerine katılımına yönelik ayrıntılı analizleri ile Türkçe literatürde önemli bir boŐluĐu doldurduğu görülmektedir. Nitekim AB’nin ortak güvenlik politikası üzerine feminist açıdan yapılan değerlendirmeler, özellikle Türkçe literatürde, oldukça azdır. Eserin sahip olduğu bütünsel teorik yaklaşım, uluslararası ilişkiler disiplininde feminist teorinin kullanım Őekilleri konusunda da bir örnek sunmaktadır. Bu zellikleri bakımından eser, yazıldığı alanda ortaya atılacak yeni tartıŐmalar ve çalışmalar için kaynaklık edebilecektir. Ayrıca kitabın sade ve akıcı dili, akademik bir yayın olmasının yanısıra, bu eseri çok daha geniş bir okuyucu kitlesi için de anlaşılır kılmaktadır.

Ece MOZAKOĞLU*

Kaynakça:

United Nation Security Council (2000) Resolution 1325 (2000), S/RES/1325, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>>, (13 Haziran 2021).

* Doktora Ğrencisi, YK 100/2000 ve TÜBİTAK Doktora Bursiyeri, Marmara Üniversitesi Avrupa AraŐtırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: ece.mozakoglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7079-2037.